

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Küresel Sorunlar Açısından İncelenmesi: Fransa ve Türkiye Örneği

Veysi Aktaş¹ , Ahmet Tokmak² , İlyas Kara³

Makale Bilgisi

DOI:

10.29329/jirte.2021.408.6

Makale Geçmişi:

Alındı: 25/07/2021

Düzeltilme: 30/08/2021

Kabul: 05/12/2021

Tür: Derleme

Anahtar Sözcükler

Küresel Sorunlar,

Sosyal Bilgiler,

Fransa,

Türkiye.

Özet

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki sosyal bilgiler ders kitaplarını ve Fransa'daki ortaokullarda sosyal bilgiler kapsamındaki tarih ve coğrafya ders kitaplarını küresel sorunlar bağlamında karşılaştırarak incelemektir. Eğitim programlarında küresel sorunların ele alınışı ülkelerin kendi refleksleri, fikinsel farklılıkları, kitap tasarım çeşitliliğine bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Benzer konuların, farklı ülkelerde, aynı ders kapsamında nasıl ele alındığını göstermesi açısından bu çalışmanın önemli olacağı düşünülmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada veriler içerik analizi ile değerlendirilip yorumlanmıştır. Her iki ülkenin ders kitaplarındaki mevcut küresel sorunlar alt kategorilere ayrılıp analiz edilmiştir. Fransa ders kitaplarında tüm dünyayı etkileyen genel problemler vurgulanmıştır. Ortaokul 2. ve 3. sınıf ders kitaplarında genellikle savaş, terör, insan haklarının ihlali ve adalet üzerine içerikler mevcuttur. Görsellerde ise ırk, dil ve din ayrımcılığının kabul edilemez olduğu vurgulanmıştır. Ortaokul 3. ve 4. sınıf ders kitabında coğrafya ile ilişkili olarak şehirleşme ve çevre sorunları gibi küresel meseleler yer almıştır. Türkiye'deki 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel sorunlar tüm ünitelerde dolaylı veya doğrudan biçimde yer almaktadır. Görsellerde çevre sorunlarıyla ilişkili tasvirler mevcuttur. Ayrımcılık/eşitsizlik esaslı küresel meselelerin daha sık işlenmiştir. 7. sınıf ders kitabında genellikle "İnsan haklarının ihlali/ Savaş / Kuraklık" gibi sorunlar ele alınmıştır. Benzer çalışmalar da incelendiğinde küresel sorunların Türkiye'deki ders kitaplarında daha yerel ölçekte yansıtıldığı söylenebilir.

Examining Social Studies Textbooks in Terms of Global Problems: The Case of France and Turkey

Article Info

DOI:

10.29329/jirte.2021.408.6

Article History:

Received: 25/07/2021

Revised: 30/08/2021

Accepted: 05/12/2021

Type: Review

Keywords

Global Issues,

Social studies,

France,

Türkiye.

Abstract

The aim of this research is to compare the social studies textbooks in Turkey and the history and geography textbooks within the scope of social studies in secondary schools in France in the context of global problems. The handling of global problems in education programs differs depending on countries' own reflexes, intellectual differences, and book design diversity. It is thought that this study will be important in terms of showing how similar issues are handled in the same course in different countries. In this research, in which the document review method, one of the qualitative research methods, was used, the data were evaluated and interpreted with content analysis. The current global problems in the textbooks of both countries were divided into subcategories and analyzed. General problems affecting the whole world are emphasized in French textbooks. Secondary school 2nd and 3rd grade textbooks usually contain content on war, terrorism, violation of human rights and justice. In the visuals, it was emphasized that racial, language and religious discrimination is unacceptable. In the middle school 3rd and 4th grade textbooks, global issues such as urbanization and environmental problems were included in relation to geography. In the 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks in Turkey, global problems are indirectly or directly included in all units. There are depictions related to environmental problems in the images. Global issues based on discrimination/inequality were covered more frequently. In the 7th grade textbook, problems such as "Violation of human rights / War / Drought" are generally discussed. When similar studies are examined, it can be said that global problems are reflected more locally in Turkish textbooks.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

Atf: Aktaş, V., Tokmak, A. ve Kara, İ. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarının küresel sorunlar açısından incelenmesi: Fransa ve Türkiye örneği. *Öğretmen Eğitiminde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 266-289. <https://doi.org/10.29329/jirte.2021.408.6>

¹ Sorumlu Yazar, Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye, veysiaktas7@gmail.com

² Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye tokmakk87@gmail.com

³ Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye, erbaali_ilyas@hotmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

The problems assessed within the scope of global problems are addressed in the literature in different headlines. The first conceivable of these problems can be considered environmental issues, one of the most popular global issues (Kitapçı, 2017). The problem headlines that can be assessed under environmental issues include environmental and marine pollution, air pollution, wildfires, global warming. It can be said that European Union countries addressing these and similar issues have higher levels of organizational awareness than other developed continental countries.

France, which has an important political position among the European Union countries, has made several plans to take joint steps with Turkey on the solution movement started with the slogan global solutions to global problems, and has developed the discourse to address global issues across borders (WG, 2011).

It was thought that it would only be possible for all humanity to act together at the point of global problems, and education was always seen as an important tool in solving these problems. Countries' education systems are directly exposed to the effects of globalization, and countries are shaping their education systems in line with these effects of globalization. There is therefore a close relationship between globalization and education. In his study Urgelli (2007), he talked about the importance of education in tackling global problems. He also noted that global problems have been included in France teaching programmes and that issues related to global warming have increased in teaching programmes in recent years.

The impact of textbooks is great in getting students sensitive to global problems and in the future for these students to be part of the solution. In line with this information, it is considered important to evaluate textbooks in the context of global problems. In this context, the purpose of the research is to examine the social studies textbooks that are being studied in secondary schools in Turkey and the history, geography and citizenship education textbooks that are being studied within the scope of social studies in secondary schools in France.

Method

Social studies of global issues are 5, 6 and 7. a method of document review has been preferred to analyse and evaluate situations of inclusion in classroom textbooks. The materials used as data sources in that study were evaluated through the content analysis method. A sample of the research is created by textbooks in Turkey and France, which are taught within the scope of the social studies course. Excerpts and visuals from the documents in question were included throughout the research. The contents of the France textbooks have been translated into research with their authenticity intact. The attainment, visual and ingredients the researchers addressed related to the study were reviewed again by two field experts.

Results

French social studies textbooks examine the relation of history issues to global problems; As shown in table 1, middle school 4. class and middle school 1. has been found to be involved in history issues found in classroom social studies textbooks.

When examining the relation of morality and citizenship education in France social studies textbooks to global problems; As seen in table 2, middle school 3. grade and secondary school 2. it was also found that the issues of morality and citizenship education are included in class social studies textbooks. The global problem addressed on morality and citizenship education issues has been predominantly found to be human rights violation. This has also included problems with living and health and the problem of wars and border disputes. Secondary School 2. The theme "Morality and Citizenship Education" included in the class social studies textbook "My Life in College," "Equality and Solidarity to Live Together" and "Respect for Equality and Others" in their units showed that eleven subjects in total were associated with global issues.

Middle School 4. global problems were found to be involved in geography subjects in the study of classroom-level social studies. Global issues were identified in two themes, "Regional Dynamics of Contemporary France" and "Why and How to Improve the Region."

Middle School 3. global problems were found to be involved in geography subjects in the study of classroom-level social studies. Global problems have been identified in three themes called "Urbanization of the World," "Human Mobility Crossing National Borders" and "Areas Transformed by Globalization." Within the scope of textbooks in Turkey, the following findings have been found:

5, 6 and 7 studied in Turkey. The study of class social studies textbooks shows that the headlines addressed under global issues are increasingly being addressed at each grade level, increasing visual wealth. As the class-age level increases, social studies textbooks show that the frequency and shape of addressing global issues, such as human hunger drought, warfare environment, has changed. 5 and 6. issues addressed at grade levels are predominantly human rights and environmental issues.

Discussion and Conclusion

When we look at the literature in the context of global problems, it is seen that important studies have been made. The fact that the developments affecting the whole world within the scope of current events in the 2018 Social Studies Curriculum are included more in the content has also reflected on the studies of the researchers (Çelik & Yıldırım, 2021).

In the study of Kirkit (2021), it was emphasized that environmental crises, which can be dealt with in the axis of global problems in social studies textbooks, should be reflected more interestingly and in detail in these materials. When the research data of Dere and Uçar (2020) are examined, it can be said that global problems are mainly focused on Turkey and dealt with events in the immediate environment. On the other hand, in the same research, it was emphasized that the content that evokes global issues is predominantly in the 7th grade social studies textbook. It has been observed that this situation is not adequately addressed in the 5th and 6th grade textbooks.

Textbooks for the 2nd and 3rd grades of secondary schools in France mainly contain content on war, terrorism, violation of human rights and justice. As seen in the images, it has been emphasized that racial, linguistic and religious discrimination is unacceptable. When the textbook for the 3rd and 4th grades of secondary school is examined, it is seen that there are references to global problems related to geography. Subjects on urbanization and environmental problems were mentioned.

Although there are global problems in the subjects of history, morality and citizenship education within the scope of social studies course in France, the most common part of the global problems is geography. The frequency with which global issues are addressed is proportional to grade levels. Global problems in the textbooks were explained in relation to events and phenomena in different parts of the world, and students were expected to make general inferences from specific events. Many examples are presented that symbolize the global problem that is wanted to be explained in the books.

In the 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks taught in Turkey, it is seen that global problems are indirectly or directly included in all units. The fact that it is not limited to certain units reveals that global problems are associated with many issues. This situation coincides with the results of the studies of Karakuş and Akpınar (2021) and Dere and Uçar (2020).

There are a number of activities and worksheets in social studies textbooks to support students in suggesting solutions to these global problems. It can be said that this situation will contribute to the level of awareness necessary for the solution of global problems. As a matter of fact, it has been determined that this view is supported by the study findings of Kirkit (2021).

As a result, it has been concluded that visual, content and activity studies are not sufficient in terms of contributing to awareness and awareness of social studies 5th, 6th and 7th grade textbooks. This result is also supported by the research findings of Uygun and Ulu (2018).

GİRİŞ

Küreselleşme; bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi sonucunda ulusal sınırların ötesine geçen; siyasi, coğrafi ve kültürel sınır tanımayan yeni toplumsal ağların oluşumunu ve bu ağların etkileşimini sağlayan ilişkileri ifade etmektedir. Toplumsal ağ ve ilişkilerin meydana gelişi ise teknolojik ilerlemeler ve siyasal kararlar sonucunda gerçekleşmektedir. Bu nedenle küreselleşme, bireylerin dünyada var olan toplumsal ilişkilerdeki ve ağlardaki ilerlemeleri fark ederek buna uyum sağlamaları durumudur. Çünkü bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağlamış olduğu ağ sayesinde mesafeler ortadan kalkmakta ve bunun sonucunda yerel veya ulusal boyuttaki olaylar çok uzakta meydana gelen gelişmeler bağlamında resimlenmektedir. Bu nedenle küreselleşme kavramı insanlığın gündeminde uzun zamandır önemli bir yere sahip olmuştur (Steger, 2004).

Küreselleşme, insan yaşamının her alanında, ulusal ve uluslararası boyutta yoğun olarak tartışılan ve incelenen kavramlar arasında yer almaktadır (Kurt, 2006). Küreselleşmenin tarihi süreci incelendiğinde çeşitli görüşlerin olduğu görülmektedir (Grinin ve Korotayev; O'rourke ve Williamson, 2002; akt. Dere ve Uçar, 2020). Ancak farklı görüşler olmasına rağmen Amerika'nın keşfi küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Alan yazında çokça başvurulan sınıflamaya göre küreselleşmenin tarihi süreci genel olarak üç döneme ayrılmaktadır. Bunlar; küreselleşme 1.0 (1491-1800), küreselleşme 2.0 (1800-2000) ve küreselleşme 3.0 (2000'den günümüze) olarak ifade edilmiştir (Friedman, 2005; Dere ve Uçar, 2020). Ayrıca küreselleşme kavramı, alan yazına ilk olarak 1960'lı yıllarda dâhil olmaya başlamış ve bu yıllarda yaşanan uluslararası ekonomik ilişkileri betimlemek amacıyla kullanılmıştır. Bu kavram, 1990'lı yıllarda daha fazla önem kazanarak daha yaygın bir kullanım alanına kavuşmuştur. Bu yıllarda küreselleşme kavramı, daha çok toplumsal değişim kavramı ile ilişkili olarak tartışılmıştır. Öyle ki küreselleşme, toplumlara yönelik etkileri de beraberinde getirmiştir (Keyman, 1998).

Tarihsel sürecinde küreselleşme, kültürlerin değişimine ve gelişimine olumlu ve olumsuz etkilerde bulunmuştur (Merriman ve Nicoletti, 2008). Adalet, eşitlik, özgürlük gibi kavramlar üzerine kurulmuş bir dünya yaşamının ve dünya vatandaşlığının oluşumunda kilit nokta olarak görülen küreselleşme, aynı zamanda eşitsizliği, adaletsizliği, sömürü ve baskıyı güçlendiren bir süreç olarak da görülmüştür. Ancak küreselleşme kavramına yönelik değerlendirmeler nasıl olursa olsun, küreselleşme adı verilen bu süreç yaşanmakta ve bütün insanlık bu olaydan olumlu veya olumsuz anlamda etkilenmektedir (Kurt, 2006).

Bütün toplumları etkileyen küreselleşme, toplumsal değişimler yaşanmasına neden olmuştur. İçerisinde bulunduğumuz yüzyılda bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler bu etkileşimi ve değişimi hızlandırmış, kaçınılmaz hale getirmiştir. Bilim ve teknolojideki gelişmeler toplumlara fayda sağladığı gibi birtakım problemleri de beraberinde getirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi dünyanın küçülmesine neden olsa da bütün insanlığı ilgilendiren problemler sürekli büyümüştür. Bu problemlerin çözümünde bireyler ve devletler tek başlarına yetersiz kalmış ve küresel düzeyde iş birliği yapmak zorunlu hale gelmiştir. Küresel bir boyut alan problemler küresel iş birliği gerektirmiştir. Bütün insanlığı ilgilendiren küresel sorunların çözümü için gerekli olan küresel iş birliğinin devreye girmesi için ise öncelikle farkındalığın ve duyarlılığın sağlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bir başka ifadeyle değişen ve sürekli gelişen dünyada ülkelerin birbirlerine yaklaşmaları, iş birliğini güçlendirmiş, birlikte hareket etmeyi zorunlu hale getirmiştir (Gömleksiz ve Kılınç, 2012).

Küresel sorunlar kapsamında değerlendirilen sorunlar farklı başlıklar halinde literatürde ele alınmaktadır. Bu sorunların ilk akla geleni popülerlik kazanmış küresel sorun konularından biri olan çevresel sorunlar olarak değerlendirilebilir (Kitapçı, 2017). Çevresel sorunlar kapsamında değerlendirilebilecek sorun başlıkları çevre ve deniz kirliliği, hava kirliliği, orman yangınları, küresel ısınma sayılabilir. Bu ve benzeri sorunlara yönelik Avrupa Birliği ülkelerinin örgütsel farkındalık seviyeleri diğer gelişmiş kıta ülkelerine göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Ancak aynı zamanda Akdeniz havzası kirliliğinin en büyük sorumlusu olan ülkeler içerisinde yine Avrupa Birliği ülkeleri görülmektedir. Dünya Doğayı Koruma Vakfı (DDKV) Akdeniz raporu bu konuda önemli sonuçları ele almıştır. Bölge plastik atık seviyesi Akdeniz kirliliğinin en önemli sorumlusu olarak gösterilmektedir. Kirliliğin en büyük pay sahibi ülkeleri ise Türkiye, İtalya, İspanya, Portekiz, Mısır ve Fransa olarak anılmaktadır (Dünya Doğayı Koruma Vakfı [DDKV], 2018). Bölge ülkelerinin karşı karşıya olduğu bu ortak sorun birlikte çözümler üretme yolunda önemli adımlar atılmasını sağlamıştır. Avrupa Birliğince oluşturulan hibe bütçe programları ve Erasmus proje konularında öncelik tanınan konular arasında çevre sorunları konuları

yer almıştır. Ayrıca Avrupa Birliği ülkeleri tarafından önleyici politikalar geliştirmek hedeflenmeye başlamıştır (Birdişi, 2010). Bu gibi çalışmalar eğitim ortamlarında küresel sorunların en azından bir tanesine yönelik farkındalık kazandırma açısından önemli olmuştur.

Küresel sorunlara yönelik aksiyon alan Avrupa ülkeleri emisyon gazı ile mücadele konusunda çeşitli adımlar atmaya başlamışlardır. Ayrıca sürdürülebilir tarım, susuz tarım gibi deneysel yöntemlerle su sorunu, açlık ve kuraklık sorunlarına yönelik farklı çalışmalar yürütülmektedir. Bu sorunların çözülmesine yönelik faaliyetlerde öne çıkan Avrupa ülkesi olarak Fransa göze çarpmaktadır (Birdişi, 2010). Ayrıca Avrupa Birliği ülkeleri arasında önemli bir siyasi konuma sahip olan Fransa küresel sorunlara yönelik küresel çözümler sloganıyla başlattığı çözüm hareketine Türkiye ile ortak adımlar atma konusunda çeşitli planlamalar yapmış bu kapsamda sınır ötesi küresel sorunlara çözüm söylemini geliştirmiştir. Çözüm söylemlerinin artması ise küresel sorunlara yönelik farkındalığın önemimin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Özellikle Avrupa ülkelerinde küresel sorunlardan bazılarına yönelik sürdürülen çalışmalar küresel sorunların bir bütün halinde ele alınmasının zor olduğunu, aynı zamanda küçük parçalar halinde çözülmeye çalışılan sorunların ise bütüne yönelik büyük bir farklılık yaratmayacağını göstermiştir (Bal, 2006). İnsanlığın yaşadığı sorunlara yönelik ortak bilinç geliştirip, istikrarla hareket etmesi gerekliliği bu konuda eğitimin önemini ortaya koymuştur.

Eğitim toplumların Resimlenmesinde önemli bir yere sahiptir (Çelik ve Gömlüksiz, 2000). Eğitim toplumların en önemli unsurları arasında yer almaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, toplumsal yapıda meydana gelen bir değişim eğitimi doğrudan etkilemektedir. Aynı Resimde toplumun eğitim yoluyla istenen yönde değiştirilmesi ve geliştirilmesi de mümkündür (Özdemir, 2011). Bundan dolayı toplumsal değişim ve eğitim arasında tek taraflı değil karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Eğitim, toplumsal değişimden etkilenmekte ve aynı zamanda toplumların değişimini ve gelişimini de etkilemektedir. Ayrıca eğitim, küresel sorunlara yönelik farkındalık oluşturma ve uzun vadede bu sorunların çözümünde önemli rol üstlenmektedir (Şişman, 2006).

Ulusal ve uluslararası alan yazın incelendiğinde küresel problemlerin eğitimdeki yeri ve önemiyle ilgili çalışmaların her gün daha fazla önem kazandığı görülmektedir (Kessinger, 1997; Kim, 1998; Wilson, 2000; Burnouf, 2004; Clarke, 2004; Özkan, 2006; Saltelli ve Ratto, 2008; Kan, 2009; Öztürk ve Günel, 2016). Eğitimin en önemli materyallerinden biri olan ders kitaplarının da küresel sorunlar ile ilgili farkındalık oluşturma ve küresel problemlere duyarlı nesiller yetiştirme noktasında önemi büyüktür. Öyle ki öğrenciler okuldaki zamanlarının büyük çoğunluğunu ders kitaplarıyla geçirmektedir. Ders kitapları öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Dolayısı ile ders kitapları eğitim öğretim faaliyetlerinde önemli yer tutmaktadır. Öğretmenler de eğitim öğretim sürecinde ders kitaplarını rehber almaktadır. Bununla birlikte öğrenciler yine evdeki zamanlarının bir kısmını da ders kitaplarıyla geçirmektedir. Bu nedenle ders kitaplarının öğrenciler üzerindeki etkisi önemlidir. Bu açıdan bakıldığında ders kitapları küresel sorunların öğretiminde, bu sorunlara çözüm getirmede ve öğrencilerin ileride getirilen çözümlerin bir parçası olmalarında etkili bir araçtır (Fan ve Kaeley, 2000).

Küresel sorunların bütün insanlık için oluşturduğu sorunlar ortadadır. Araştırmanın küresel sorunlar kapsamında yürütülmesinin temel motivasyonu bu olmuştur. Ayrıca Fransa ve Türkiye, başta küresel ısınma olmak üzere, iklim değişikliği, kuraklık, göç, terör, çarpık kentleşme ile ilgili problemler gibi pek çok ortak soruna sahiptir (Albe, 2011). Bu sebeple araştırmada Fransa ve Türkiye’de ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitapları küresel sorunlar bağlamında incelenerek iki ülkenin küresel sorunlar çerçevesinde eğitimsel aksiyonlarının ne boyutta olduğu, niteliksel ve niceliksel olarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Eğitim sisteminde büyük bir yere sahip olan Sosyal bilgiler dersi de eğitim sistemlerinin en önemli hedeflerinden olan iyi vatandaş yetiştirme amacının gerçekleştirilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca küresel sorunlara duyarlı ve bu sorunların çözümüne katkı sunmaya istekli vatandaşların yetiştirilmesinde de önemli görevler üstlenmektedir (Banks, 2004; İçen ve Akpınar, 2012; Gürdoğan-Bayır, Göz ve Bozkurt, 2014). Bu bilgiler doğrultusunda eğitim sisteminin ve sosyal bilgiler dersinin en önemli materyallerinden olan ders kitaplarında küresel sorunların işleniş küresel sorunlara duyarlı bireyler yetiştirilmesi açısından önemlidir. Ayrıca duyarlılık kazandırılacak olan bu bireylerin ileride sorunların çözümünde rol üstlenecek olması da insanlık için elzemdir.

Urgelli (2007) yapmış olduğu çalışmada, küresel sorunlarla mücadelede eğitimin öneminden bahsetmiştir. Ayrıca Fransa öğretim programlarında küresel sorunlara yer verildiğini belirterek özellikle son yıllarda küresel ısınma ile ilgili konuların öğretim programlarında arttığını ifade etmiştir.

Albe (2011), lise öğrencilerini kapsayan deneysel bir çalışma yapmış ve bu çalışmada küresel sorunların disiplinlerarası bir yaklaşımla öğrencilere aktarılmasının daha kalıcı öğrenmeler sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu durumun öğrencilerde küresel sorunlara karşı daha fazla farkındalık oluşturduğunu tespit etmiştir. Okullar, öğrencilere küresel sorunlar ile ilgili duyarlılık kazandırmada önemli bir yere sahiptir. Eğitim kurumları toplumların ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak olan hedeflerin genç bireylere kazandırılması amacıyla bir takım yöntem, teknik ve eğitim materyali kullanır. Bu materyallerden birisi de ders kitaplarıdır. Öğrencilerin küresel sorunlara yönelik duyarlılık kazanmalarında ve gelecekte bu öğrencilerin çözümün bir parçası olmalarında ders kitaplarının etkisi büyüktür. Bu bilgiler doğrultusunda ders kitaplarının küresel sorunlar bağlamında incelenmesi önemli görülmektedir. Türkiye'nin ve farklı ülkelerin bu konudaki durumunun ve bu konuya yönelik tutumunun incelenerek karşılaştırılmasının ilgili alan yazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Türkiye'deki ortaokullarda okutulmakta olan sosyal bilgiler ders kitaplarını ve Fransa'daki ortaokullarda sosyal bilgiler kapsamında okutulmakta olan tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimi ders kitaplarını küresel sorunların işleniş bağlamında karşılaştırarak incelemektir. Fransa'nın 1789 İhtilali'nden sonra eşitlik, özgürlük, adalet ve demokrasi gibi kavramların dünya çapında yayılmasında öncü olması, araştırmada bu ülkenin tercih edilme nedeni olarak belirtilebilir. Ayrıca Türkiye ve Fransa arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin tarihinin çok eskiye dayanması da bir diğer neden olarak ifade edilebilir. Bu sebeple demokrasi ve insan hakları alanında önemli katkıları olan Fransa'nın ortaokul tarih ve coğrafya ders kitaplarında küresel sorunlar bağlamındaki durumunun incelenmesi önemli görülmektedir. Bu genel amaç kapsamında aşağıdaki alt problemlere cevap aranmaya çalışılmıştır:

- 1- Fransa'da okutulan ders kitaplarında küresel sorunlar kapsamında hangi konular ne sıklıkla ve ne Resimde ele alınmıştır?
- 2- Türkiye'de okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel sorunlar kapsamında hangi konular ne sıklıkla ve ne resimde ele alınmıştır?

Sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilere okutulan ders kitapları ülke öğretim programlarına ve belirlenen kazanımlara göre farklılaşmaktadır. Küresel olarak insanlığın ortak doğru olarak gördüğü konulara yönelik yapılan eğitim ise ülkelerin kendi refleksleri, fikirsel farklılıkları, düşünme becerileri, kitap tasarım farklılıkları ile farklı Resimlerde olabilmektedir. Bu ve benzeri çalışmaların; aynı konuların, farklı ülkelerde, aynı ders kapsamında nasıl ele alındığını göstermesi açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Bu bölümde, ilgili araştırmanın modeli, evreni ve örneklemini, veri toplama araç ve teknikleri, veri toplama süreci ile verilerin analizine yönelik açıklamalara değinilmiştir. Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Doküman incelemesinin kullanıldığı bu çalışmada verilerin birincil kaynağı olarak görülen ders kitaplarının kapsamlı resimde ele alınması, temalara bölünmesi, sorgulanması, karşılaştırılması ve yorumlanıp değerlendirilmesi esas alınmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2013) doküman incelemesini bir nitel araştırma yöntemi olarak ifade etmektedir. Görüşme ve gözlemin kullanılmadığı durumlarda çalışmanın geçerliliğine katkı sunmak anlamında bu modelin kullanılması tercih edilmektedir. Veri toplama yöntemi olarak bilinen bu model ayrıca bir analiz biçimi olarak da bilinmektedir (Özkan, 2019). Küresel sorunların sosyal bilgiler 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında yer alma durumlarının analizini yapmak ve değerlendirmek için doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmanın Veri Kaynakları

Araştırmanın örneklemini, 2020-2021 eğitim-öğretim döneminde Türkiye'de okutulmakta olan 5. sınıf Sosyal Bilgiler (ATA Yayıncılık), 6. sınıf Sosyal Bilgiler (ANADOL Yayıncılık), 7. sınıf Sosyal Bilgiler (EKÖYAY) olmak üzere

üç özel yayınevi tarafından hazırlanan ders kitapları oluşturmaktadır. Çalışmanın esas veri kaynakları olan sosyal bilgiler ders kitapları (5., 6. ve 7. sınıf), EBA dijital platformu aracılığıyla temin edilmiştir. Öte yandan Fransa için ise sosyal bilgiler öğretimi kapsamında okutulan tarih, coğrafya ders kitaplarından yararlanılmıştır. Bu dokümanlar Fransa Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı bir devlet okulundan bizzat başvurularak elde edilmiştir. Söz konusu kitaplar "Tarih ve Coğrafya" olarak isimlendirilmekte olup içerik olarak kitaplarda sosyal bilgiler dersi kapsamındaki tarih, coğrafya ve vatandaşlık konuları yer almaktadır. Araştırmacılarından birinin Fransa'da öğretmenlik yapıyor olması sebebiyle bu veri kaynaklarına kolaylıkla ulaşılmıştır. Türkiye'de okutulan sosyal bilgiler dersinin muadili Fransa'da Tarih ve Coğrafya adıyla geçmekte olup bu ders ortaokulun tüm düzeylerinde okutulmaktadır. Söz konusu derste kullanılan kitaplar ise Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Fransa'daki Ortaokul Düzeylerinin Karşılaştırmalı Gösterimi ve Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Kitaplar

Fransa'daki Ortaokul Düzeyleri	Türkiye'deki sisteme göre Karşılığı	Kullanılan Ders Kitabı
6é (1. Sınıf)	5. Sınıf	Tarih ve Coğrafya
5é (2. Sınıf)	6. Sınıf	Tarih ve Coğrafya
4é (3. Sınıf)	7. Sınıf	Tarih ve Coğrafya
3é (4. Sınıf)	8. Sınıf	Tarih ve Coğrafya

Tablo 1'de verilen ders kitaplarının içeriği Türkiye'de olduğu gibi disiplinlerarası anlayışa uygun şekilde biçimlendirilmiştir. Fransa ortaokullarındaki sınıf düzeyleri Türkiye'den farklı bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Örneğin 6é (1. Sınıf) Türkiye'de Söz konusu analiz de Tablo 1'de vurgulanmıştır.

Türkiye'de sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitapları farklı yayınevleri tarafından hazırlanmaktadır. Tablo 2'de görüldüğü üzere incelemeye tabi tutulan ders kitapları çeşitli yayınevlerinde aittir.

Tablo 2. Türkiye'de Ortaokul Düzeyleri ve Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Kitaplar

Türkiye'deki Sınıf Düzeyleri	Ders Kitapları
5. Sınıf	5. Sınıf Sosyal Bilgiler (ATA Yayıncılık)
6. Sınıf	6. sınıf Sosyal Bilgiler (ANADOL Yayıncılık)
7. Sınıf	7. sınıf Sosyal Bilgiler (EKOYAY)

Verilerin Analizi

Söz konusu çalışmada veri kaynağı olarak kullanılan materyaller içerik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. İçerik analiziyle hedeflenen şey elde edilen verileri açıklayabilecek kavramları ve ilişkileri elde etmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırma çerçevesinde Türkiye'nin ve Fransa'nın ders kitapları kapsamlı şekilde analiz edilmiş olup hem görseller hem de içerikler küresel sorunlar bağlamında incelenmiştir. Analiz sürecinde elde edilen veriler alt kategorilere ayrılıp yorumlanmıştır. Bulgular bölümünde küresel sorunların alt kategorilere bölünmesi ile ilgili Özey'in (2001) araştırmasından yararlanılmıştır. Özey'in (2001) vurguladığı ve dünya genelinde geniş etkileri olduğu düşünülen küresel sorunlar şunlardır:

- Çevre sorunları
- Enerji sorunu
- Irk, etnik grup, dil, din, mezhep ve cinsiyet ayrımcılığı gibi insan hakları ihlalinde kaynaklanan sorunlar
- Kuraklık ve açlık sorunu
- Günümüz Dünya Sorunları
- Nüfus artışı
- Göç
- Savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları
- Silahlanma sorunu
- Su sorunu
- Şehirleşme ile ilgili sorunlar
- Terörden kaynaklanan sorunlar
- Yaşayış ve sağlıkla ilgili sorunlar
- Yönetimle ilgili sorunlar

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel çalışmaların geçerlik ve güvenilirlik açısından analiz edilmesi çalışma sonucu elde edilen verilerin inandırıcılığına katkı sunacağı söylenebilir (Creswell, 2003). Araştırmacının ne derece tarafsız olduğu verilerin çalışmanın geçerliği açısından önemli bir durumdur. Araştırma boyunca söz konusu dokümanlardan alıntılara ve görsellere yer verilmiştir. Fransa ders kitaplarının içerikleri orijinaliği bozulmadan çeviri yapılarak araştırmaya aktarılmıştır. Araştırmacılardan birinin Fransa'da Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi kurumda öğretmenlik yapıyor olması ve Fransızca dilini biliyor olması çeviri sürecinin sağlıklı yürütülmesini sağlamıştır. Tercüme boyutunda ayrıca Fransızcaya akademik düzeyde hâkim bir dil uzmanından da destek alınmıştır. Araştırmacıların çalışma ile ilgili ele aldığı kazanım, görsel ve içerikler iki alan uzmanı tarafından tekrar incelenmiştir. Ardından alan uzmanları ile araştırmacıların tespitleri karşılaştırılmıştır. Yapılan karşılaştırmalar neticesinde sosyal bilgiler alan uzmanları ile araştırmacıların analizlerinin örtüştüğü ve bilimsel bir çelişkinin yer almadığı görülmüştür.

BULGULAR

Fransa ve Türkiye sosyal bilgiler ders kitaplarının küresel sorunlarla ilişkisine yönelik bulgulara bu bölümde yer verilmiştir. İlk olarak Fransa'daki ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarına ait bulgulara, daha sonra da Türkiye'deki ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarına ait bulgulara yer verilmiştir.

Bulgular direkt olarak sadece ders kitabı konu adlarının küresel sorun türü ilişkisi bağlamında değerlendirilmemiştir. Konu içerikleri taranmış ders anlatımında küresel sorun türlerine vurgu yapılabilecek kısımlar ayrıca değerlendirilmiştir. Konu adına bakıldığında küresel sorun türü ile ilişkisi değerlendirilmeyen bazı başlıkların küresel sorunların vurgulanabilmesi adına içerik barındırdıkları tespit edilmiş ve bunlar frekans olarak tablolara eklenmiştir.

Birinci Alt Probleme Ait Bulgular

Bu bölümde Fransa'da okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel sorunlar kapsamında hangi konuların ne sıklıkla ve ne Resimde ele alındığına yönelik bulgular yer almaktadır.

Fransa sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih konularının küresel sorunlarla ilişkisi Tablo 3'te belirtilmektedir.

Tablo 3. Fransa'da Okutulmakta Olan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Tarih Konularının Küresel Sorunlarla İlişkisi (Collectif, 2016)

Sınıf	Tema	Ünite	Konu Adı	Küresel Sorun Türü
Ortaokul 4. Sınıf	1945'ten İtibaren Dünya	1989'dan Sonra Dünyada Çatışmalar ve Sorunlar	11 Eylül 2001 Saldırıları	Terörden Kaynaklanan Sorunlar
			Afganistan'da Savaş, Uluslararası Bir Savaş (2001-2004)	Terörden Kaynaklanan Sorunlar -Savaşlar ve Sınır Anlaşmazlıkları
Ortaokul 1. Sınıf	İnsanlığın Uzun Tarihi ve Göçler	Yalnız Bir İnsanlık- Neolitik Devrim	ABD ve Çin Arasında Ekonomik Savaş	Savaşlar ve Sınır Anlaşmazlıkları
			Tarım Çevreyi Değiştiriyor	Çevre Sorunları

Fransa'da okutulmakta olan sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih konularının küresel sorunlarla ilişkisi incelendiğinde küresel sorunlara; Tablo 3'te de görüldüğü gibi ortaokul 4. sınıf ve ortaokul 1. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan tarih konularında yer verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde ortaokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan tarih konularının içerisindeki "1945'ten İtibaren Dünya" adlı temanın "1989'dan Sonra Dünyada Çatışmalar ve Sorunlar" ünitesinde toplamda üç konunun küresel sorunlarla ilişkilendirildiği görülmüştür:

Bu üniteye yer alan "11 Eylül 2001 Saldırıları" konusu terörden kaynaklanan sorunlar ile ilişkilendirilmiştir. Ders kitabının bu konusunda 11 Eylül 2001 saldırılarına yer verilirken "İslami Terörizm" kavramları sıklıkla kullanılmış

ve bu saldırıların sonucunda meydana gelen kayıplardan bahsedilmiştir. Yine bu konu kapsamında New York'ta bulunan 11 Eylül Saldırıları Müzesi anlatılmış ve öğrencilere Amerika Birleşik Devletleri'ne bir ziyaret yaptıklarında 11 Eylül saldırılarını daha iyi anlamak için bu müzeyi gezmeleri önerilmiştir.

Ayrıca aynı ünite içerisinde "Afganistan'da Bir Savaş, Uluslararası Bir Savaş (2001-2004)" başlıklı konuya yer verilmiştir. Konu kapsamında "El Kaide ve Terörizm" kavramları açıklanmıştır. Bu konuda Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'daki askeri faaliyetleri ayrıntılı olarak anlatılmış ve 11 Eylül 2001 saldırıları ile ilişkilendirilmiştir. Konu içerisinde Afganistan'da NATO üyesi sıfatıyla asker bulunduran ülkelerden bahsedilmiş ve NATO hakkında kısa bilgi verilmiştir. Bu konu hem terörden kaynaklı sorunlar ile hem de savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları sorunu ile ilişkilidir.

Aynı zamanda ünitenin "ABD ve Çin Arasında Ekonomik Savaş" başlıklı konusunda iki ülke arasındaki askeri, siyasi ve ekonomik rekabet anlatılmış ve savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları kategorili küresel sorun ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde ortaokul 1. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan tarih konularının içerisinde bulunan "İnsanlığın Uzun Tarihi ve Göçler" adlı temanın "Yalnız Bir İnsanlık-Neolitik Devrim" ünitesinde:

"Tarım Çevreyi Değiştiriyor" başlıklı konu çevre sorunları ile ilişkilendirilmiştir. Bu konu kapsamında tarımın çevre üzerindeki etkileri, tarımın tarihsel süreci bağlamında anlatılmıştır. Tarımın çevre üzerindeki olumsuz etkileri anlatılarak örnekler verilmiştir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih kısımlarında işlenen küresel sorunlara ilişkin görsel örnekleri Resim 1'de yer almaktadır.

Resim 1. Fransa'da Okutulmakta Olan 4. Sınıf (3é) Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Tarih Temalarında Yer Alan Küresel Sorunlara İlişkin Görsel Örnekleri (Collectif, 2016; 44-45)

Resim 1'de Fransa'daki ortaokullarda okutulmakta olan sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih kısmında yer alan iki görsel bulunmaktadır. Bu görseller; 11 Eylül saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'taki faaliyetlerini simgelemektedir. 11 Eylül saldırılarını konu alan görsel günümüzün ciddi küresel sorunlarından biri olan terörü konu edinmiştir. Diğer görsel ise savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları sorunu ile ilgilidir.

Fransa sosyal bilgiler ders kitaplarında ahlak ve vatandaşlık eğitimi konularının küresel sorunlarla ilişkisi aşağıda yer alan Tablo 4'te belirtilmektedir.

Tablo 4. Fransa’da Okutulmakta Olan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Konularının Küresel Sorunlarla İlişkisi (Collectif, 2016)

Sınıf	Tema	Ünite	Konu Adı	Küresel Sorun Türü
Ortaokul 3. Sınıf	Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi	Yetişkinler ve Bağımlılıklar Özgürlükler ve Kişi Hakları	Bağımlılıklar Sorunu	Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Sorunlar
			Ceza ve Korunmak İçin Kanunlar Cumhuriyetin Büyük Prensipleri Özgürlük ve Sınırları Mesleki Açından Kadın Erkek Eşitliği	
Ortaokul 2. sınıf	Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi	Birlikte Yaşamak İçin Eşitlik ve Dayanışma	Kolejdeki Hayatım	İnsan Hakları İhlali
			9 Aralık, Okulda Laiklik Günü Dayanışmacı Bir Hareket Başlatmak Basın ve Medya Haftası Farklılıklar ve Eşitlikler	
Ortaokul 2. sınıf	Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi	Eşitlik ve Diğerlerine Saygı	Herkes İçin ve Her biri İçin Bir Kimlik Ayrımcılığa Karşı Harekete Geçmek İrkçiliğe Karşı Eğitim Haftası Bir Kız Olmak, Bir Oğlan Olmak	İnsan Hakları İhlali
			İrkçiliğe Karşı Düşünmek Gençler Barış ve Eğitim İçin Söz Veriyor	
				Savaşlar ve Sınır Anlaşmazlıkları

Fransa’da okutulmakta olan sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ahlak ve vatandaşlık eğitimi konularının küresel sorunlarla ilişkisi incelendiğinde küresel sorunlara; Tablo 4’te de görüldüğü gibi ortaokul 3. sınıf ve ortaokul 2. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ahlak ve vatandaşlık eğitimi konularında da yer verildiği görülmüştür. Ahlak ve vatandaşlık eğitimi konularında değinilen küresel sorunun ağırlıklı olarak insan hakları ihlali olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yaşayış ve sağlıkla ilgili sorunlara ve savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları sorununa da yer verilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde ortaokul 3. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ahlak ve vatandaşlık eğitimi konularının içerisindeki “Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi” adlı temanın “Yetişkinlikler ve Bağımlılıklar” ile “Özgürlükler ve Kişi Hakları” ünitelerinde toplamda dört konunun küresel sorunlarla ilişkilendirildiği görülmüştür:

“Yetişkinlikler ve Bağımlılıklar” ünitesinde bulunan “Bağımlılıklar Sorunu” ile “Ceza ve Korunmak İçin Kanunlar” başlıklı konularında yaşayış ve sağlıkla ilgili sorunlara yer verilmiştir. Bu konu kapsamında uyuşturucu, alkol, sigara ve teknoloji ile ilgili bağımlılıklar açıklanarak zararları anlatılmıştır. Ayrıca bu bağımlılıklardan korunma yolları belirtilmiş olası bir bağımlılık durumunda neler yapılacağı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra bağımlılıkla mücadele kapsamındaki kanunlar ve cezalar ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Aynı temanın “Özgürlükler ve Kişi Hakları” ünitesinde yer alan “Cumhuriyetin Büyük Prensipleri” ve “Özgürlük ve Sınırları” konularında insan hakları ihlali sorununa yer verilmiştir. Bu konular kapsamında insan haklarından bahsedilmiş ve insan haklarının dünyadaki gelişim seyri anlatılmıştır. Ayrıca hak ihlallerinden bahsedilerek temel hak ve özgürlüklerin önemi metinler ve görsellerle ifade edilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde ortaokul 2. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ahlak ve vatandaşlık eğitimi konularının içerisindeki “Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi” adlı temanın “Kolejdeki Hayatım”, “Birlikte Yaşamak İçin Eşitlik ve Dayanışma” ile “Eşitlik ve Diğerlerine Saygı” ünitelerinde toplamda on bir konunun küresel sorunlarla ilişkilendirildiği görülmüştür:

Bazı küresel sorunlar ile ilişkilendirilen bu on bir konuda daha çok insan hakları ihlali sorununa yer verilmiştir. Bu konularda; kadın erkek eşitliği, laiklik, dayanışma, düşünce ve ifade özgürlüğü, farklılıklara saygı, hoşgörü, eşitlik gibi kavramlar ele alınmış ve bir takım hak ihlallerinden bahsedilerek bunun sakıncaları açıklanmıştır. Ayrıca ırkçılığa geniş bir yer verilmiş, ırkçılıkla mücadelenin önemi anlatılarak ırkçılığın sakıncalarına değinilmiştir. Bunun yanı sıra “Gençler Barış ve Eğitim İçin Söz Veriyor” başlıklı konuda savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları sorununa yer verilerek barışın önemini anlatıldığı görülmüştür.

Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarının ahlak ve vatandaşlık eğitimi kısımlarında işlenen küresel sorunlara ilişkin görsel örnekleri Resim 2’de yer almaktadır.

Resim 2. Fransa’da Okutulmakta Olan 3. Sınıf (4é) Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Ahlak ve Vatandaşlık Eğitimi Temalarında Yer Alan Küresel Sorunlara İlişkin Görsel Örnekleri (Collectif, 2016; 75,78,82)

Resim 2’de sosyal bilgiler ders kitaplarının ahlak ve vatandaşlık eğitimi kısmında yer alan iki görsel bulunmaktadır. Bu görseller; kadın erkek eşitliği ve din ve vicdan hürriyeti haklarını simgelemektedir. Dolayısı ile her iki görselde günümüz küresel sorunlarından biri olan insan hakları ihlali problemi ile ilgilidir.

Fransa’da okutulmakta olan sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan coğrafya konularının küresel sorunlarla ilişkisi ise şu resimdedir:

Tablo 5. Fransa 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Coğrafya Konularının Küresel Sorunlarla İlişkisi (Collectif, 2016)

Sınıf	Tema	Ünite	Konu Adı	Küresel Sorun Türü
Ortaokul 4. Sınıf	Çağdaş Fransa’nın Bölgesel Hareketleri	Şehir Alanları, Küresel Bir Fransa Coğrafyası	Şehirler Fransız Bölgelerini Nasıl Etkiliyor? Fransız Bölgeleri Şehir Etkisi Altında	Şehirleşme İle İlgili Sorunlar-Çevre Sorunları
	Bölge Neden ve Nasıl Geliştirilir?	Büyüyen Eşitsizlikleri Azaltmak İçin Geliştirme	Güney Atlantik Avrupası’na Yüksek Hızlı Hat Geliştirme Çalışmaları Bölgeler Arasındaki Eşitsizlikleri Nasıl Azaltıyor? Fransız Bölgesinin Eşitsizlikleri ve Geliştirme	Şehirleşme İle İlgili Sorunlar

Ortaokul 4. sınıf seviyesinde okutulan sosyal bilgiler ders kitabında bulunan coğrafya konularında hangi küresel sorunların yer aldığı Tablo 5’te gösterilmiştir. Küresel sorunların “Çağdaş Fransa’nın Bölgesel Dinamikleri” ve “Bölge Neden ve Nasıl Geliştirilir” isimli iki temada yer aldığı belirlenmiştir. Bu iki temanın da hangi sınıf düzeyinde ve hangi ünitelerle ilişkili olduğu Tablo 5’te verilmiştir.

“Çağdaş Fransa’nın Bölgesel Dinamikleri” teması kapsamında bulunan “Şehir Alanları, Küresel Bir Fransa Jeografisi” ünitesinin iki konusunda küresel sorunlara değinilmiştir:

“Şehirler Fransız Bölgelerini Nasıl Etkiliyor?” başlıklı konuda şehirleşme ile ilgili sorunlara yer verilmiştir. Bu konu kapsamında şehirlerin büyümesi ve beraberinde getirdiği problemlerden ve bunlara yönelik çözüm önerilerinden bahsedilmiştir. Çarpık kentleşme, gecekondulaşma ve altyapı sorunları gibi konular ele alınarak bunların zararlarına değinildiği belirlenmiştir. Aynı zamanda “Fransız Bölgeleri Şehir Etkisi Altında” başlıklı

konuda da hızlı kentleşmenin getirdiği problemler ve çevreye yönelik olumsuz etkileri bağlamında şehirleşme ile ilgili sorunlar ve çevre sorunları ele alınmıştır.

"Bölge Neden ve Nasıl Geliştirilir?" temasında yer alan "Büyüyen Eşitsizlikleri Azaltmak İçin Geliştirme" başlıklı ünitenin üç konusunda küresel sorunlara yer verilmiştir:

"Güney Atlantik Avrupası'na Yüksek Hızlı Hat", "Geliştirme Çalışmaları Bölgeler Arasındaki Eşitsizlikleri Nasıl Azaltıyor?" ve "Fransız Bölgelerinin Eşitsizlikleri ve Geliştirme" konuları kapsamında şehirleşme ile ilgili sorunlara yer verilmiştir. Bu konular işlenişinde şehirleşme ve altyapı sorunlarına yer verilmiş ve bu bağlamda küresel bir sorun olan şehirleşme ile ilgili sorunlar irdelenmiştir.

Ortaokul 3. sınıf sosyal bilgiler dersi coğrafya konularının küresel sorunlarla ilişkisi ise Tablo 6'da ifade edilmektedir.

Tablo 6. Fransa 3. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Coğrafya Konularının Küresel Sorunlarla İlişkisi (Collectif, 2016)

Sınıf	Tema	Ünite	Konu Adı	Küresel Sorun Türü
Ortaokul3. Sınıf	Dünyanın Şehirleşmesi	Şehirlerin Manzaraları ve Alanları	Şehirleşme, Eski Bir Olay Lagos'un Şehir Patlaması New York, Değişen Bir şehir Çin'in Kentsel Dönüşümü Dünyanın Şehirleşmesi Gezegenin Gecekondulaşması	Şehirleşme ile İlgili Sorunlar-Nüfus Artışı
	Ulusal Sınırları Aşan İnsan Hareketliliği	Göçmenlerin Bir Dünyası	Bütün Göçmenler Hindistan Diasporası Avrupa Birliği, Göçler Diyarı Göçmenlerin Bir Dünyası	Göç-İnsan Hakları İhlali-Savaşlar ve Sınır Anlaşmazlıkları
	Küreselleşmenin Dönüştürdüğü Alanlar	Denizler ve Okyanuslar	Güney Çin Denizinde Gerilimler Kuzey Okyanusu, Yeni Bir Sınır Okyanuslar Zengin, Fakat Kırılganlar	Savaşlar ve Sınır Anlaşmazlıkları Çevre Sorunları

Tablo 6 incelendiğinde ortaokul 3. sınıf seviyesinde okutulan sosyal bilgiler ders kitabında bulunan coğrafya konularında küresel sorunların yer aldığı görülmüştür. Küresel sorunların "Dünyanın Şehirleşmesi", "Ulusal Sınırları Aşan İnsan Hareketliliği" ve "Küreselleşmenin Dönüştürdüğü Alanlar" olarak adlandırılan üç temada yer aldığı tespit edilmiştir.

"Dünyanın Şehirleşmesi" teması kapsamında bulunan "Şehirlerin Manzaraları ve Alanları" ünitesinde toplamda altı konuda şehirleşme ile ilgili sorunlara ve nüfus artışı sorununa yer verilmiştir:

"Şehirleşme Eski Bir Olay" başlıklı konuda şehirleşmenin tarihi süreci anlatılmış ve dünyada şehirleşmeyi hızlandıran olaylar genel olarak anlatılmıştır. Ayrıca şehirleşmenin artmasıyla birlikte meydana gelen problemlere yer verilmiştir. Aynı ünite kapsamında olan "Lagos'un Şehir Patlaması", "New York, Değişen Bir Şehir", "Çin'in Kentsel Dönüşümü" ve "Dünyanın Şehirleşmesi" başlıklı dört konuda şehirleşme olgusu dünyanın değişik yerlerinden örnekler vererek küresel bir bakış açısıyla anlatılmış, şehirleşme ile ilgili sorunlara ve nüfus artışı sorununa yer verilmiştir. Bunun yanı sıra "Dünyanın Gecekondulaşması" başlıklı konuda küresel bir sorun olan ve pek çok sosyal ekonomik problemin oluşmasına yol açabilen gecekondulaşma olayı küresel çapta anlatılmış ve görsellerle desteklenmiştir.

"Ulusal Sınırları Aşan İnsan Hareketliliği" temasında yer alan "Göçmenlerin Bir Dünyası" ünitesinde toplamda dört konu kapsamında çeşitli küresel sorunlara yer verilmiştir:

"Bütün Göçmenler", "Hindistan Diasporası", "Avrupa Birliği, Göçler Diyarı" ve "Göçmenlerin Bir Dünyası" başlıklı konularda göç olgusu işlenmiş ve bu olgu kapsamında; göç, insan hakları ihlali ve savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları gibi küresel sorunlara yer verilmiştir.

“Küreselleşmenin Dönüştürdüğü Alanlar” temasının “Denizler ve Okyanuslar” adlı ünitesinde yer alan ün konuda şu küresel sorunlara yer verilmiştir:

“Güney Çin Denizinde Gerilimler” ve “Kuzey Okyanusu, Yeni Bir Sınır” başlıklı konularda denizlerdeki rekabet ele alınarak savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları kategorili küresel soruna yer verilmiştir. Ayrıca “Okyanuslar Zengin Fakat Kırılganlar” başlıklı konuda okyanusların faydalarından bahsedilmiş, bunun yanı sıra insan faaliyetlerinin olumsuz etkileri sonucunda okyanuslarda meydana gelen kirlenme ele alınarak önemli bir küresel sorun olan çevre sorunlarına yer verilmiştir.

Tablo 7. Fransa 2. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Coğrafya Konularının Küresel Sorunlarla İlişkisi (Collectif, 2016)

Sınıf	Tema	Ünite	Konu Adı	Küresel Sorun Türü
Ortaokul2. Sınıf	Demografik Sorun ve Eşitsiz Büyüme	Demografik Büyüme ve Onun Etkileri	Hindistan’da Gelişme ve Demografik Büyüme	Nüfus Artışı- Yoksulluk ve Açlık
			Çin’de Gelişme ve Nüfus: Sayıya Meydan Okuma	
			Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nde Gelişme ve Demografi	
	Sınırlı Kaynakları Yönetmek ve Yenilemek	Dünyada Yoksulluk ve Zenginlik	Dünyada Zenginlik	Yoksulluk ve Açlık
			Dünyada Yoksulluk	Yoksulluk ve Açlık- İnsan Hakları İhlali
			Yarın Dünyada Ne Yaşamak İstiyoruz?	Enerji Sorunu
	Küresel Değişime Adapte Olmak, Riskleri Önlemek	Enerji ve Su, Ev İşinin Kaynakları	Çin’de Gelişmenin Enerjik Sorunları	Enerji Sorunu-Çevre Sorunları
			Sürdürülebilir Enerji Geçişine Doğru	Su Sorunu
			Su Kaynağını Yönetmek: Ortadoğu’da Durum	Nüfus Artışı-Yoksulluk ve Açlık
	Küresel Değişim ve Onun Etkileri	İnsanlığın Beslenmesi	Brezilya’da Beslenme: Gıda Güvenliği ve Tarım	Çevre Sorunları-Enerji Sorunu-İnsan Hakları İhlali
Etiyopya Gıda Güçlüğüne Karşı				
Artan Nüfusun Gıda İhtiyaçları Nasıl Karşlanır				
Küresel Değişim ve Onun Etkileri	Küresel Değişim ve Onun Etkileri	Bangladeş Küresel Değişimin Etkilerine Karşı	Kuraklık, Yoksulluk ve Açlık Sorunu-Nüfus Artışı-Su Sorunu-Aşırı ve Çarpık Kentleşme- Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Sorunlar	
		Fransa’da Küresel Değişimin Etkilerinin Üstesinden Nasıl Geleceğiz?		
		Toplumlar Küresel Değişimin Etkilerine Nasıl Adapte Olacak?		
Küresel Değişim ve Onun Etkileri	Teknolojik ve Endüstriyel Riskleri Önlemek	Japonya’da Nükleer Riski Önlemek	Afetler-Enerji Sorunu- Savaşlar ve Sınır	
		Meksika Körfezi’nde Siyah Akıntı Riskini Önlemek	Anlaşmazlıkları-Çevre Sorunları	
		Teknolojik ve Endüstriyel Riskleri Önlemek		

Tablo 7 incelendiğinde ortaokul 2. sınıf seviyesinde okutulan sosyal bilgiler ders kitabında bulunan coğrafya konularında da küresel sorunların yer aldığı görülmüştür. Küresel sorunların “Demografik Sorun ve Eşitsiz Büyüme”, “Sınırlı Kaynakları Yönetmek ve Yenilemek” ve “Küresel Değişime Adapte Olmak, Riskleri Önlemek” başlıklı üç temada yer aldığı tespit edilmiştir.

“Demografik Sorun ve Eşitsiz Büyüme” temasında yer alan “Demografik Büyüme ve Onun etkileri” ile “Dünyada Yoksulluk ve Zenginlik” ünitelerinde toplamda altı konuda küresel sorunlar ele alınmıştır. Bu konularda; nüfus artışı, yoksulluk ve açlık ile insan hakları ihlali gibi küresel sorunlar küresel çapta ele alınmış ve bu küresel sorunlar nüfus artışı ve eşitsizlik kavramları ile ilişkilendirilmiştir.

“Sınırlı Kaynakları Yönetmek ve Yenilemek” başlıklı temanın “Enerji ve Su, Ev İşinin Kaynakları” ile “İnsanlığın Beslenmesi” ünitelerinde toplamda altı konuda bütün insanlığı ilgilendiren; enerji sorunu, çevre sorunları, su sorunu, nüfus artışı, yoksulluk ve açlık gibi küresel sorunlar ele alınmıştır.

“Küresel Değişime Adapte Olmak, Riskleri Önlemek” temasının “Küresel Değişim ve Onun Etkileri” ve “Teknolojik ve Endüstriyel Riskleri Önlemek” ünitelerinde altı konuda küresel sorunlar ele alınmıştır. Dünyanın değişik yerlerinden örnekler alınarak oluşturulan bu konular çerçevesinde; çevre sorunları, enerji sorunu, insan hakları ihlali, kuraklık, yoksulluk ve açlık, su sorunu, aşırı ve çarpık kentleşme, yaşayış ve sağlıkla ilgili sorunlar, afetler, enerji sorunu, savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları gibi küresel sorunlar işlenmiştir. Ortaokul 1. sınıf sosyal bilgiler dersi coğrafya konularının küresel sorunlarla ilişkisi ise Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 8. 1. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Coğrafya Konularının Küresel Sorunlarla İlişkisi (Collectif, 2016)

Sınıf	Tema	Ünite	Konu Adı	Küresel Sorun Türü
Ortaokul 1. Sınıf	Bir Metropolde Yaşamak	Metropoller ve Onların Yaşayanları	Sao Paulo’da Yaşamak, Gelişmekte Olan Bir Ülkenin Metropolü Avrupa’nın Bir Metropolünde Yaşamak, Paris Dönüşen Bir Bölgede Yaşamak, Paris Örneği Dakar’da Yaşamak, Bir Afrika Metropolü	Şehirleşme İle İlgili Sorunlar
		Yarının Şehrinde Yaşamak	Mumbai’de Yarınının Mimarı Yarının Paris’inde En İyi Ulaşım	Şehirleşme İle İlgili Sorunlar
	Düşük Yoğunluklu Bir Alanda Yaşamak	Güçlü Doğal Zorlukların veya Büyük Biyoçeşitliliğin Olduğu Bir Yerde Yaşamak	Soğuk Bir Çölde Yaşamak, Arctic Suudi Arabistan’da Sıcak Bir Çölde Yaşamak	Çevre Sorunları
			Büyük Biyoçeşitliliğin Olduğu Bir Yerde Yaşamak: Amazon Ormanı Güçlü Zorlukların Olduğu Yerlerde Yaşamak Arctic’in Yetiştiricileri Nasıl Kurtarılır? Amazon Yerlilerine Yaşam Resimlerini Nasıl Korur? Anti-Atlas Fas’ta Yaşamak	
	Kıyılarda Yaşamak	Az Nüfuslu ve Tarımsal Yerlerde Yaşamak	Tarımsal Alanların Terk Edilmesi ve Çölleşme. Az Nüfuslu Tarım Alanlarında Nüfusu Azalan Köylerde Hizmetler Nasıl Sürdürülür?	Göç
			Bir Endüstriyel Kıyıda Yaşamak: Çin’de Hong Kong Hong Kong’da Deniz Üzerinde Yer Kazanmak	Çevre Sorunları
	Dünyada yaşam	Dünyada Yaşam	Turistik ve Endüstriyel Kıyılarda Yaşamak Turistik Bir Kıyıda Yaşamak: Eylat (İsrail) Florida’da Turistik Düzenleme Sürdürülebilir mi? Okyanusun İlerlemesine Karşı Nasıl Harekete Geçilir? Yerleşim Dinamikleri	Afetler
			Avrupa Yerleşiminin Kalbinde Avrupa Megapolü Kuzey Amerika Nüfusu Dünyada Bütün Çocuklar Okula Gidebilir mi?	Nüfus Artışı İnsan Hakları İhlali

Tablo 8’de de görüldüğü gibi ortaokul 1. sınıf sosyal bilgiler dersi coğrafya konularındaki dört temada küresel sorunların ele alındığı tespit edilmiştir. Bu temalar; “Bir Metropolde Yaşamak”, “Düşük Yoğunluklu Bir Alanda Yaşamak”, “Kıyılarda Yaşamak” ve “Dünyada Yaşam” başlıklı temalardır. Bu temalarda yer alan toplamda altı üniteye ait yirmi altı konuda; şehirleşme ile ilgili sorunlar, çevre sorunları, insan hakları ihlali, göç, afetler, nüfus artışı ve insan hakları ihlali gibi küresel sorunlar işlenmiştir.

Bunun yanı sıra sosyal bilgiler ders kitaplarının ahlak ve vatandaşlık eğitimi kısımlarında işlenen küresel sorunlara ilişkin görsel örnekleri Resim 3'te yer almaktadır.

Resim 3. Fransa' 4. Sınıf (3é) Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Tarih Temalarında Yer Alan Küresel Sorunlara İlişkin Görsel Örnekleri (Collectif, 2016; 66,73)

Resim 3'te Fransa'daki ortaokullarda okutulmakta olan sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kısmında yer alan iki görsel bulunmaktadır. Bu görseller; küresel sorunlardan şehirleşme ile ilgili sorunları ve afetleri simgelemektedir.

Ayrıca Fransa'daki ortaokullarda okutulmakta olan sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel sorunlara en fazla coğrafya konularında yer verildiği görülmüştür. Küresel sorunlara en az yer verilen kısmın ise tarih konuları olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte küresel sorunlara en fazla yer verilen sınıf seviyesinin ise ortaokul 1. sınıf olduğu ve bunu ortaokul 2. sınıfın takip ettiği görülmüştür.

Tablo 9. Fransa'da Okutulmakta Olan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yönelik Küresel Sorunlar Frekans Tablosu

Küresel Sorun Türü	Frekans				Sorun Türü Toplam
	Ortaokul 1	Ortaokul 2	Ortaokul 3	Ortaokul 4	
Çevre Sorunları	7	3	1	1	12
İnsan hakları ihlalden kaynaklanan sorunlar	4	4	3	-	11
Şehirleşme ile İlgili Sorunlar	4	1	1	2	8
Kuraklık ve Açlık Sorunu	1	5	-	-	6
Savaşlar ve Sınır Anlaşmazlıkları	-	2	2	2	6
Nüfus Artışı	2	3	1	-	6
Enerji Sorunu	-	4	-	-	4
Göç	2	-	-	-	2
Terörden Kaynaklanan Sorunlar	-	-	-	2	2
Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Sorunlar	-	1	1	-	2
Su sorunu	-	2	-	-	2
Afetler	-	1	-	-	1
Silahlanma Sorunu	-	-	1	-	1
Sınıf Seviyesine Göre Toplam	20	26	10	7	63

Tablo 9 incelendiğinde ortaokul 1.,2.,3. ve 4. sınıf seviyelerinde küresel sorunlara yer verildiği görülmektedir. Ayrıca küresel sorunlara en fazla yer verilen sınıf seviyesinin ortaokul 2. sınıf seviyesi olduğu (f26) tespit edilmektedir. Daha sonra sırasıyla ortaokul 1.sınıf (f20), ortaokul 3. sınıf (f10) ve ortaokul 4.sınıf (f7) gelmektedir. Küresel sorunlara en az yer verilen sınıf seviyesinin ortaokul 4. sınıf (f7) olduğu görülmektedir. Fransa'da ortaokullarda okutulan tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimi ders kitaplarında küresel sorunlara toplamda 63 kez yer verilmiştir. Ortaokul tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimi ders kitaplarında en fazla yer verilen küresel

sorunun çevre sorunları (f12) olduğu belirlenmiştir. 2. sırada ise insan hakları ihlalden kaynaklanan sorunlar (f11) yer almaktadır. Ders kitaplarında en az yer verilen küresel sorunların ise afetler (f1) ve silahlanma sorunu (f1) olduğu görülmektedir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Bu bölümde Türkiye'de okutulan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında küresel sorunların ele alınış sıklığına yönelik bulgular tablolar halinde sunulmuştur. Ayrıca her sınıf seviyesinde en fazla frekansa sahip küresel sorun başlıklarına dair görsel örneklerine yer verilmiştir. Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında ele alınan küresel sorunlar öğrenme alanı, ünite, konu kapsamında Tablo 10' da gösterilmiştir;

Tablo 10. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Konularının Küresel Sorunlarla İlişkisi

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Adı	Küresel Sorun Türü
Birey ve Toplum	Bir Bütünün Parçasıyız	Olayların Çok Boyutluluğu	Çevre Sorunları
		Rollerimiz, haklarımız ve sorumluluklarımız var	İnsan hakları ihlalden kaynaklanan sorunlar
Kültür ve Miras İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ortak Değerlerimiz İnsan ve Çevre	Haklarımla Varım	Savaşlar
		Ortak Değerlerimiz	Çevre Sorunları
Bilim Teknoloji ve Toplum	Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji	İklimimizin Yaşamımıza Etkisi	Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Problemler
		Nüfus ve Yerleşme	Yönetimle İlgili Sorunlar
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi ve İnsan Yaşamı	Teknolojinin Toplum Üzerindeki Etkisi	Çevre Sorunları
		Ekonomik Faaliyetler ve Sosyal Hayat	Yönetimle İlgili Sorunlar
Etkin Vatandaşlık	Etkin ve Sorumluyum	Bilinçli Tüketici	Yönetimle İlgili Sorunlar
		Topluma Hizmet Edenler	İnsan hakları ihlalden kaynaklanan sorunlar
Küresel Bağlantılar	Bu Dünya Hepimizin	Yaşadığımız Yerde Yönetim	Enerji Sorunları, Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Sorunlar
		Temel Haklarımız	Çevre Sorunları
		Ekonomiye Katkımız	
		Geçmişten Geleceğe Armağan: Ortak Miras	

Türkiye' de okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarında tarih, coğrafya, vatandaşlık ve değerler eğitimi konuları bazı temalarda iç içe bazı temalarda ise birbirinden bağımsız bir resimde ele alınmaktadır. Bu yüzden Türkiye sosyal bilgiler ders kitapları bir bütün halinde incelenmiş ve bulgular sınıf seviyelerine ayrılarak incelenmiştir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını küresel sorunlar kapsamında incelediğimizde karşımıza çıkan küresel sorunlar 6 başlık altında ele alınmıştır. 5. sınıf ders kitabında yer alan küresel sorunlar ayrı birer konu başlığı şeklinde ele alınmaktan ziyade bir konunun anlatımında etkinlik veya okuma parçası şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Buna istisna olarak "çevre sorunları" gösterilebilir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ele alınan küresel sorunlara dair frekans Tablo 11'de gösterilmiştir.

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan küresel sorunlar frekans odaklı incelendiğinde en çok karşılaşılan sorunun çevre sorunları başlığı olduğu görülmüştür. Buna yönelik kitaptan seçilen görsel örnekleri Resim 4'te gösterilmiştir.

Çevre sorunları küresel ısınma, orman yangınları, su kirliliği, toprak kirliliği, gürültü kirliliği gibi alt sorun başlıkları ile ele alınmıştır. Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında ele alınan küresel sorunlar öğrenme alanı, ünite, konu kapsamında Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 11. 5. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Küresel Sorunlar

Küresel Sorun Türü	Frekans
Çevre Sorunları	4
İnsan hakları ihlalden kaynaklanan sorunlar	2
Savaşlar	1
Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Problemler	2

Yönetimle İlgili Sorunlar	3
Enerji Sorunları	1
Toplam	13

Resim 4. Çevre Sorunları ile İlgili Yer Alan Görseller (s. 79)

Tablo 12. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Konularının Küresel Sorunlarla İlişkisi

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Adı	Küresel Sorun Türü
Birey ve Toplum	Biz ve Değerlerimiz	Farklılıklara Saygı Duyuyorum Yardımlaşma ve Dayanışma Sorunlara Çözüm Buluyorum	İnsan hakları ihlalinin kaynaklanan sorunlar Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Problemler İnsan hakları ihlalinin kaynaklanan sorunlar, Yönetimle İlgili Sorunlar
Kültür ve Miras	Tarihe Yolculuk	Orta Asya' da Kurulan İlk Türk Devletleri İslamiyet'in Yayılışı Yeni Yurt Anadolu Türkiye'nin Fiziki Coğrafya Özellikleri	Savaşlar ve Sınır Anlaşmazlıkları İnsan hakları ihlalinin kaynaklanan sorunlar Şehirleşme ile İlgili Sorunlar
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yeryüzünde Yaşam	Dünya'da İklim ve Yaşam Türkiye'nin Beşeri Coğrafya Özellikleri	Çevre Sorunları
Bilim Teknoloji ve Toplum	Bilim ve Teknoloji Hayatımızda	Gelecekteki Yaşam Sosyal Bilimlerin Toplum Hayatına Etkisi Telif ve Patent Hakkı	Nüfus Artışı Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Problemler Enerji Sorunları, Silahlanma Sorunu Yönetimle İlgili Sorunlar
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim	Kaynakların Bilinçsiz Kullanımı	Su sorunu, Enerji Sorunları
Etkin Vatandaşlık	Yönetime Katılıyorum	Anayasal Güvence Altındayız Toplumsal Hayatta Kadının Yeri	Yönetimle İlgili Sorunlar İnsan hakları ihlalinin kaynaklanan sorunlar
Küresel Bağlantılar	Uluslararası İlişkilerimiz	Ülkemizin Üstlendiği Uluslararası Roller Popüler Kültür	Enerji Sorunu Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Sorunlar

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelendiğinde 5. sınıf seviyesine oranla daha fazla küresel sorun başlığıyla karşılaşılmıştır. Bu sınıf seviyesinde küresel sorunların ele alınışı konu içeriklerinde örnek içerik zenginliği sağlamak ve somutlaştırma anlamında daha çok ele alındığı söylenebilir. Küresel sorunların bu sınıf seviyesinde de daha çok alıştırmaya soruları, etkinlikler ve okuma parçaları kapsamında ele alındığı görülmektedir. 6. sınıf seviyesinde en çok ele alınan ve değinilen küresel sorun "İrki etnik grup, dil, din mezhep ve cinsiyet ayrımcılığı gibi insan hakları ihlalinin kaynaklanan sorunlar" olmuştur. 6. sınıf ders kitabında yer alan küresel sorunlara dair frekans bilgileri Tablo 13'te gösterilmiştir.

Tablo 13. 6. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Küresel Sorunlar

Küresel Sorun Türü	Frekans
İnsan hakları ihlaldinden kaynaklanan sorunlar	4
Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Problemler	3
Enerji Sorunları	3
Yönetimle İlgili Sorunlar	3
Şehirleşme ile İlgili Sorunlar	1
Çevre Sorunları	1
Nüfus Artışı	1
Silahlanma Sorunu	1
Savaşlar ve Sınır Anlaşmazlıkları	1
Su sorunu	1
Toplam	19

İrki etnik grup, dil, din mezhep ve cinsiyet ayrımcılığı gibi insan hakları ihlaldinden kaynaklanan sorunlar kapsamında değerlendirilen kadın hakları konusu ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Kadın hakları ve insan hakları ile ilgili görsellere ve afişlere sıklıkla yer verilmiştir.

Küresel sorun başlıklarından 6. sınıf ders kitabında en çok karşılaşılan sorun olan insan hakları konusuna yönelik görsel örnekleri Resim 5'te gösterilmiştir.

Ülkemizde özel gereksinimi olan bireylere pozitif ayrımcılık yapılmaktadır.

Ülkemizde kadınlar birçok iş kolunda çalışabilmektedir.

Resim 5. İnsan Hakları ile İlgili Yer Alan Görseller (s. 211)

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında ele alınan küresel sorunlar öğrenme alanı, ünite, konu kapsamında Tablo 14'te gösterilmiştir.

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelendiğinde küresel sorunların ele alınış sıklığının 5 ve 6. sınıf seviyelerine göre değiştiği görülmektedir. Bu değişimin insan hakları ve insan yaşantısına dair konularda frekans artışı şeklinde gerçekleştiği söylenebilir. İnsan hakları ile ilgili sorunlarla birlikte 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında "kuraklık ve açlık sorunu" ile "savaşlar ve sınır anlaşmazlıkları" konularına ağırlık verildiği görülmektedir. Bu sınıf seviyesinde küresel sorunlara dair konuların okuma parçaları, etkinlik ve alıştıırma soruları dışında konu başlığı şeklinde ayrıca değerlendirildiği görülmüştür.

7. sınıf ders kitabında yer alan küresel sorunlara dair frekanslar Tablo 15'te gösterilmiştir;

Tablo 14. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Konularının Küresel Sorunlarla İlişkisi

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Adı	Küresel Sorun Türü
Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	Özgürüm, Sorumluluklarımın Olduğu Yere Kadar	İnsan hakları ihlaldinden kaynaklanan sorunlar

Kültür ve Miras	Türk Tarihinde Yolculuk	Medyanın Hayatımızdaki Yeri	Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Sorunlar
		Osmanlı Devleti'nin Fetih Siyaseti	Savaşlar ve Sınır Anlaşmazlıkları
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ülkemizde Nüfus	Avrupa'daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri	Nüfus Artışı
		Osmanlı Devleti'nde Islahat Hareketleri	
Bilim Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	Yeryüzünde Yaşam	Kuraklık ve Açlık Sorunu, Terörden Kaynaklanan Sorunlar, Su sorunu, Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Sorunlar, Yönetimle İlgili Sorunlar, Şehirleşme ile İlgili Sorunlar
		Nüfusumuz	
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi ve Sosyal Hayat	Nedenleriyle ve Sonuçlarıyla Göç	İnsan Hakları
Etkin Vatandaşlık	Yaşayan Demokrasi	Yerleşme ve Seyahat	
		Özgürlüğü	
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	Özgür Düşüncenin Bilimsel Gelişmelere Katkısı	Kuraklık ve Açlık Sorunu
		Toprak Ana	
Etkin Vatandaşlık	Yaşayan Demokrasi	Demokrasinin Serüveni	İnsan hakları ihlalden kaynaklanan sorunlar
		Daha Fazla Demokrasi	
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	Yurtta Barış, Dünyada Barış	Terörden Kaynaklanan Sorunlar, Savaş ve Sınır Anlaşmazlıkları
		Biz Konuksever Bir Milletiz	
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	Dünyayı Biz Kurtaracağız	Silahlanma Sorunu, Kuraklık ve Açlık Sorunu, Çevre Sorunları, Savaş ve Sınır Anlaşmazlıkları
		İnsan hakları ihlalden kaynaklanan sorunlar, Savaş ve Sınır Anlaşmazlıkları	
			Çevre Sorunu, Kuraklık ve Açlık Sorunu, Su sorunu, Terörden Kaynaklanan Sorunlar

Tablo 15. 7. Sınıf Ders Kitabında Yer Alan Küresel Sorunlar

Küresel Sorun Türü	Frekans
İnsan hakları ihlalden kaynaklanan sorunlar	4
Kuraklık ve Açlık Sorunu	4
Savaşlar ve Sınır Anlaşmazlıkları	4
Terörden Kaynaklanan Sorunlar	3
Yaşayış ve Sağlıkla İlgili Sorunlar	2
Su sorunu	2
Çevre Sorunları	2
Şehirleşme ile İlgili Sorunlar	1
Nüfus Artışı	1
Silahlanma Sorunu	1
Yönetimle İlgili Sorunlar	1
Toplam	25

Kuraklık ve açlık sorunu ile savaşlar ve sınır anlaşmazlıklarına yönelik görsellere 5 ve 6. sınıf seviyesine göre daha çok yer verildiği görülmüştür.

Kuraklık ve açlık sorunu ile savaş ve sınır anlaşmazlıklarına yönelik ders kitabından seçilen görsel örnekleri Resim 6'da gösterilmiştir.

Görsel 7.5: Arakanlı çocuklar temel ihtiyaçlarından yoksunlar.

Görsel 7.4

Resim 6. Kuraklık ve Açlık Sorunu ile Savaş ve Sınır Anlaşmazlıkları ile İlgili Görseller (s. 196 – 206)

Türkiye' de okutulan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde küresel sorunlar kapsamında ele alınan başlıkların her sınıf seviyesinde giderek daha kapsamlı ve görsel zenginliği artırılarak ele alındığı görülmektedir. Sınıf- yaş seviyesi arttıkça sosyal bilgiler ders kitaplarında insanlığın yaşadığı açlık kuraklık, savaş ortamı gibi küresel sorunların ele alınış sıklığının ve şeklinin değiştiği görülmektedir. 5. ve 6. sınıf seviyelerinde ele alınan konuların ağırlıklı olarak insan hakları ve çevre sorunlara yönelik konular olduğu gözlenmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bugünkü dünya gündeminde önemli boyutta yer edinen konulardan birinin küresel sorunlar olduğu söylenebilir. Sosyolojik, ekonomik, çevresel, psikolojik olmak üzere pek çok alanda sonuçları olan küresel sorunlar genel kapsamda yeryüzündeki tüm canlıları dolaylı veya doğrudan etkilemektedir. Mezkûr sorunların farkındalığına erişip bilinçli bir birey olmanın dünyanın daha yaşanabilir olmasına katkı sunacağı söylenebilir. Küresel sorunlara dönük bilinçli bireylerin yetişmesinde eğitimin ve okulun dolayısıyla ders materyallerinin bu süreçte etkili olacağı ifade edilebilir.

Küresel sorunlar bağlamında literatüre bakıldığında önemli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretmeni ve öğretmen adayları üzerinden küresel sorunlar bağlamında araştırmalar yapılmıştır. Çevre sorunları, küresel ısınma, su kirliliği gibi problemlerin günümüzdeki başlıca dünya sorunları olarak görüldüğü tespit edilmiştir (Yiğit, 2019; Uymaz, 2021). Bu bağlamda öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının görüşlerinde küresel sorunlar olarak görülen ekosistemin bozulması vurgulanmıştır. Bu durumun ders kitaplarında ele alındığı görülmektedir. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda güncel olaylar kapsamında dünyanın geneline etki eden gelişmelerin içeriklerde daha çok yer alması araştırmacıların çalışmalarına da yansımıştır (Çelik ve Yıldırım, 2021). Öte yandan Palaz ve Akbaba'nın (2018) çalışmasında küresel sorunlar konusunun etkinlik temelli öğrenme ortamlarıyla ve çözüm odaklı yaklaşımla işlenmesi vurgulanmıştır. Ayrıca Karakuş ve Akpınar'ın (2021) araştırma bulgularında ise küreselleşme ve küresel sorunları çağrıştıran temaların somutlaştırıcı öğeler üzerinden çeşitlenmesiyle, görsellere ağırlık verilmesiyle daha anlaşılır olabileceği ifade edilmiştir. Kirkit'in (2021) çalışmasında ise sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel sorunlar ekseninde ele alınabilecek çevresel krizlerin söz konusu materyallerde daha ilgi çekici ve ayrıntılı biçimde yansıtılması gerektiği vurgulanmıştır. Dere ve Uçar'ın (2020) araştırma verileri incelendiğinde küresel sorunların ağırlıklı olarak Türkiye odaklı ve yakın çevrede oluşan olaylar üzerinden ele alındığı söylenebilir. Öte yandan aynı araştırmada küresel meseleleri çağrıştıran içeriğin ağırlıklı olarak 7. sınıf sosyal bilgiler kitabında yer aldığı vurgulanmıştır. 5. ve 6. sınıf ders kitaplarında bu duruma yeterince değinilmediği görülmüştür.

Ders kitaplarında küresel sorunların yer alma durumları ve bunun içeriklerde, görsellerde nasıl işlendiğini aktarmak alan yazın açısından önemli görülmektedir. Yalnızca bir ülkenin ders kitaplarından ziyade farklı iki ülkenin ders kitabını analiz etmenin daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Nitekim söz konusu araştırmanın amacı da Fransa ve Türkiye'deki sosyal bilgiler dersi kapsamında okutulan ders kitaplarının küresel sorunlar odak alınarak incelenmesidir. Sosyal bilgiler ders kitapları küresel sorunların varlığı ve çözümü hususunda insanların sorumluluklar üstlenmesini hatırlatan içerikler barındırmaktadır. Bu durumun Türkiye'de ve Fransa'da nasıl ele alındığını karşılaştırmalı Resimde değerlendirmek amacıyla derste kullanılan kitaplarının analizine başvurulmuştur.

Fransa ders kitaplarına bakıldığında makro düzeyde etkisi görülen genel problemler vurgulanmıştır. Ortaokul 2. ve 3. sınıf düzeylerindeki ders kitaplarında ağırlıklı olarak savaş, terör, insan haklarının ihlali ve adalet üzerine içerikler mevcuttur. Görsellerde de görüldüğü üzere ırk, dil ve din ayrımcılığının da kabul edilemez olduğu vurgulanmıştır. Ortaokul 3. ve 4. sınıf düzeylerindeki ders kitabı incelendiğinde coğrafya ile ilişkili küresel sorunlara atıf yapıldığı görülmektedir. Şehirleşme ve çevre sorunları üzerine konulara değinilmiştir.

Küresel ölçekteki bu problemin devamında eşitsizliği ve ekonomik geçim sıkıntılarını getirdiği ifade edilmektedir. Ortaokul 2. sınıf ders kitabında ise enerji ve su sorunu ile kıtlığın sıcak çatışmalara sebep olduğu bu durumun insanların can güvenliğini tehlikeye düşürdüğünü belirtmektedir. Ağırlıklı olarak coğrafya konularını içeren küresel sorunların işlendiği ders kitapları görsellerle de desteklenmektedir. Tarih bilimi ile doğrudan ilişkili küresel problemlerin çok az yer aldığı dikkat çekici bir sonuç olarak ifade edilebilir. Küresel ölçekteki problemlerin en çok yer aldığı sınıf düzeyinin 1. sınıf olduğu tespit edilmiştir.

Fransa'da sosyal bilgiler dersi kapsamındaki tarih, ahlak ve vatandaşlık eğitimi konularında küresel sorunlar yer alsada küresel sorunların en fazla yer aldığı kısım coğrafya konularıdır. Küresel sorunların ele alınış sıklığı sınıf seviyelerine göre orantılıdır. Ders kitaplarında yer verilen küresel sorunlar dünyanın değişik bölgelerindeki olay ve olgular ile ilişkilendirilerek anlatılmış ve öğrencilerin özel olaylardan genele çıkarım yapmaları beklenmiştir. Kitaplarda anlatılmak istenen küresel sorunu simgeleyen pek çok örnek sunulmuştur. Bu örnekler sunulurken sadece Fransa üzerinden değil diğer ülkelerden de örnek vermeye dikkat edilmiştir. Öğrencilerin bu problemlerle ilgili evrensel bir bakış açısı kazanmaları amaçlanmıştır. Bu bilgiler ışığında Fransa ders kitaplarında küresel sorunların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

Türkiye'de okutulan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel sorunların tüm ünitelerde dolaylı veya doğrudan biçimde yer aldığı görülmektedir. Belli ünitelerle sınırlandırılmaması küresel sorunların pek çok konuyla ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum Karakuş ve Akpınar (2021) ile Dere ve Uçar'ın (2020) çalışma sonuçlarıyla örtüşmektedir.

5. sınıf ders kitabı irdelendiğinde küresel sorunların başında çevre sorunlarını ele alındığı söylenebilir. En az ise savaşlara yer verilmiştir. Görsellerde de çevre sorunlarına dikkat çeken tasvirler mevcuttur. 6. sınıfa gelindiğinde küresel sorunları çağrıştıran başlık sayısının daha çok olduğu görülmektedir. Bu durum çeşitli etkinlikler, okuma parçaları ve görsellerle desteklenmiştir. Ayrımcılık/eşitsizlik esaslı küresel çaptaki meselelerin daha sık işlendiği tespit edilmiştir. 7. sınıf ders kitabına göz atıldığında ağırlıklı biçimde "İnsan haklarının ihlali/ Savaş / Kuraklık" gibi sonrasında pek çok ülkeyi etkisi altına alabilecek sorunların ele alındığı ifade edilebilir. Ülkemizin sınır komşusu olduğu Suriye ve Irak'ta yaşanan sıcak çatışma sürecinin bölgeyi ve dünyayı etkilemesi ders kitaplarında da etkisini göstermektedir. 5. ve 6. sınıf düzeyinde fazla yer almayan savaş, terör, ırkçılık gibi küresel ölçekte olumsuz sonuçlar doğuran olgular 7. sınıfa gelindiğinde kitap içeriklerinde ve görsellerinde kendine daha çok yer bulmuştur. Bu durum öğrencinin zihinde oluşturduğu küresel sorunlar şemasında bahsedilen problemleri başa koymasına etki etmiştir. Nitekim Palaz ve Akbaba'nın (2018) bulguları da 7. Sınıf öğrencilerinin ders kitaplarında ağırlık yer alan konuların görüşlere de etki ettiğini vurgulamaktadır. Yapılan incelemeler neticesinde 5. ve 6. sınıf düzeyindeki kitaplarda küresel sorunlardan biri olan çevre sorunlarına değinilirken iklim değişikliğine bağlı olarak küresel ısınma olgusuna yer verilmediği anlaşılmaktadır. Söz konusu bulgunun Demir'in (2019) araştırması sonuçlarıyla da paralel olduğu söylenebilir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında öğrencilerin söz konusu küresel sorunlara çözüm önerileri getirebilmesine destek olması için birtakım etkinlik ve çalışma yaprakları mevcuttur. Bu durumun da küresel çaptaki problemlerin çözüme kavuşabilmesi için gerekli bilinçlenme düzeyine katkı sunacağı söylenebilir. Nitekim bu görüşün Kirkit'in (2021) çalışma bulguları ile desteklendiği tespit edilmiştir.

Netice itibarıyla sosyal bilgiler 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarının küresel sorunlara yönelik farkındalığı ve bilinçlenmeyi katkı sunma açısından görsel, içerik ve etkinlik çalışmalarının yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Söz konusu sonucu Uygun ve Ulu'nun (2018) araştırma bulguları da desteklemektedir. Bütün bulgular ve aktarılan bilgiler doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Türkiye'deki sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan görsellerin, etkinlik örneklerinin ve okuma parçalarının küresel sorunlar bağlamında zenginleştirilmesi sağlanabilir.

- Türkiye'deki ders kitapları uluslararası çapta meydana gelen güncel gelişmelere daha sık yer vermesi koşuluyla yeniden tasarlanabilir.
- Birbirinden farklı daha çok ülkenin öğretim programı ele alınarak karşılaştırmalı biçimde incelenmesi sağlanabilir.
- Sosyal bilgiler dersi kapsamında Fransa'da okutulan kitaplardaki mevcut küresel sorunların içerik ve kazanım bakımından tüm sınıf düzeylerinde daha eşit oranda ele alınması önem arz etmektedir.
- Fransa'daki söz konusu ders kitaplarında yer alan küresel sorunların diğer bilimlerle de ilişkili şekilde ele alınması gerekmektedir.

Araştırmacıların Beyanı

Araştırmacıların katkı oranı beyanı: Söz konusu çalışmaya araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma beyanı: Söz konusu araştırma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması olmadığını her üç yazar da beyan eder.

Destek ve teşekkür: Araştırma, herhangi bir destekle yapılmamıştır.

Kaynakça

- Albe, V. (2011). Okulda iklim değişikliği: Bilim ve çevrede sosyo-politik bir eğitim için. Eğitimle ilgili çevre [Çevrimiçi], Cilt 9 (2011) URL: <http://journals.openedition.org/ere/1508>; DOI: <https://doi.org/10.4000/ere.1508>.
- Bal, İ. (2006). Terörizm: terör, terörizm ve küresel terörle mücadelede ulusal ve bölgesel deneyimler (Vol. 12). USAK Books.
- Banks, J. A. (2004). Teaching For Social Justice, Diversity, And Citizenship in a Global World. The Educational Forum, 68 (4), 296-305.
- Birdişli, F. (2010). Birleşmiş Milletler (BM)'in uluslararası sorunları önleyebilme yeteneği. *Journal of International Social Research*, 3(11).
- Burnouf, L. (2004). Global awareness and perspectives in global education. *Canadian Social Studies*, 38 (3), https://canadiansocialstudiesjournal.educ.ualberta.ca/content/articles20002010#ARburnouf_global_awareness_perspe.
- Clarke, V. (2004). Students' global awareness and attitudes to internationalism in a world of cultural convergence. *Journal of Research in International Education*, 3(1), 51-70.
- Collectif (2016). Histoire géographie 3é cycle 4- livre de l'élève. Nathan Maison d'édition.
- Collectif (2016). Histoire géographie 4é cycle 4- livre de l'élève. Nathan Maison d'édition.
- Collectif (2016). Histoire géographie 5é cycle 4- livre de l'élève. Nathan Maison d'édition.
- Collectif (2016). Histoire géographie 6é cycle 3- livre de l'élève. Nathan Maison d'édition.
- Çelik, M. E. & Yıldırım, G. (2021). 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının güncel olaylar açısından incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2021(16), 34-47.
- Çelik, V. ve Gömlüksiz, M. N. (2000). A critical examination of globalization and its effects on education. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(2), 133-144.
- Demir, H. (2018). *Sosyal bilgiler öğretim programında ve ders kitaplarında iklim değişikliği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dere, İ. & Uçar, A. (2020). Küresel bağlantılar öğrenme alanının sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımalarının incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 34(2), 212-240. <https://doi.org/10.33308/26674874.2020342189>.
- Dünya Doğayı Koruma Vakfı, (2018). Plastik Raporu. (WWF).
- Fan, L. & Kaeley, G. (2000). The influence of textbooks on teaching strategies. *Mid-Western Educational Researcher*, 13(4), 2-9.

- Gömleksiz, M. N., & Kılınç, H. H. (2012). Küreselleşmenin eğitim programları üzerindeki etkisine ilişkin akademisyen görüşleri. Nitel bir araştırma. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 397-413.
- Gürdoğan-Bayır, Ö., Göz, N. L., Bozkurt, M. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarına göre sosyal bilgiler dersinde küresel vatandaşlık. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 145-162. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebader/issue/44715/555657>.
- İçen, M. ve Akpınar, E. (2012). Küresel vatandaşlık eğitiminin uluslararası sorunların çözümündeki rolü. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 277-289.
- Kan, Ç. (2009). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sorunlarla ilgili tutumları ve ders programlarına yönelik önerileri (Yayınlanmamış doktora tezi) Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karakuş, S. & Akpınar, M. (2021). Türkiye'deki 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında küreselleşme olgusunun incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 374-404. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.867034>.
- Kessinger, T. A. (1997). The global knowledge of ohio's public secondary social studies teachers: an exploratory study. (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertations and Thesis Database.
- Keyman, E. F. (1998). Globalleşme ve Türkiye: Radikal demokrasi olasılığı, küreselleşme, sivil toplum ve İslam. E. F. Keyman ve A. Y. Sarıbay (Der). Ankara: Vadi.
- Kim, S. M. (1998). Social Studies Teacher: Their Perceptions And Implementation Of Global Multicultural Education With İn Their Classroom. (Doctoral dissertation). Retrieved from ProQuest Dissertations and Thesis database.
- Kirkit, M. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan bazı ihtilafli konu başlıklarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 322-353. <https://doi.org/10.38015/sbby.905668>.
- Kitapçı, İ. (2017). Günümüzün önemli küresel sorunları üzerine bir değerlendirme. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 241-258. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/pesausad/issue/36306/413535>.
- Kurt, A. (2006). Küreselleşen dünyada vatandaşlık kavramı (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Merriman, W. ve Nicoletti, A. (2008). Globalization and american education. *The Educational Forum*, 72(1), 8-22.
- Özdemir, S. M. (2011). Toplumsal değişme ve küreselleşme bağlamında eğitim ve eğitim programları: kavramsal bir çözümleme. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 85-110.
- Özey, R. (2001). Günümüz dünya sorunları. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Özkan, T. (2006). İlköğretim öğretmenlerinin küresel eğitime yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Öztürk, F. ve Günel, E., (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel sistemler, küresel eğitim ve çeşitlilik kavramlarına ilişkin algısı. *İlköğretim Online*, 15(1), 172-185. <https://doi.org/10.17051/io.2016.79798>
- Palaz, T. ve Akbaba, B. (2018). Ortaokul öğrencilerinin görüşlerine göre sosyal bilgiler eğitiminde küresel sorunlar ve öğretimi. *Turkish Studies Educational Sciences*, 13/27. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.14383>.
- Report of the development working group, 2011, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/20111028_REPORT_WG_DEVELOPMENT_vANG%5B1%5D.pdf Erişim Tarihi 10.07.2021.
- Saltelli, M. & Ratto, T. (2008). Global Sensitivity Analysis: The Primer. UK: Wiley & Sons Publishing.
- Steger, M. (2004). Küreselleşme. (Abdullah Ersoy, Çev.). Ankara: Dost Yayınevi.
- Şişman, M. (2006). Eğitim bilimine giriş. Ankara: Pegem A.

- Urgelli, B. (2007). Sürdürülebilir kalkınma için Fransız çevre eğitim programında iklim değişikliği sorunu- Okul bilgisinin yeni epistemolojisi ve öğretmen eğitimi için çıkarımlar", Eğitim ile ilgili çevre [Çevrimiçi], Cilt 6 (2007). URL: <http://journals.openedition.org/ere/3902>; DOI: <https://doi.org/10.4000/ere.3902>.
- Uygun, K. & Ulu, C. T. (2018). 6. ve 7. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitabında küreselleşme olgusunun incelenmesi. Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 1(1), 1-19. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eyyad/issue/47266/595582>.
- Uymaz, M. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Günümüz Dünya Sorunlarına İlişkin Algılarının İncelenmesi. Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi , 7 (1) , 59-79 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gebd/issue/60851/841658>.
- Wilson, A. (2000). Enlarging Our Global Perspective: Lessons from Ghana. The Social Studies, 91,197203.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, K. (2019). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel sorunlara ilişkin görüşleri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.